

Nieuwe visie op auteursrecht

In ons digitale tijdperk vervagen de lijnen tussen makers en gebruikers en is er brede toegang tot cultuur en kennis. Het in de 19de eeuw gewortelde auteursrecht loopt daarbij achter. Welke fundamentele aanpassingen zijn er nodig?

Volgens de Amerikaanse muziekindustrie liet de eerste helft van 2016 de hoogste omzetsijging zien sinds de hoogtijdagen van de cd, midden jaren negentig (Friedlander 2016). Deze stijging is voornamelijk te danken aan de explosieve groei van betaalde streamingdiensten zoals Spotify en Apple Music. Toch klagen musici en andere rechthebbenden erover dat er maar een miniem gedeelte van de inkomsten die deze platforms genereren, bij hen terecht komt.¹ Begin 2014 kwam er een einde aan het groot-schalige digitaliseringsproject *Beelden voor de Toekomst*. In zeven jaar tijd zijn er in het kader van dit project, dat 140 miljoen euro kostte, 138.932 uur film en video, 310.566 uur audio en 2.418.872 foto's uit de archieven van EYE Film-museum, het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid en het Nationaal Archief gerestaureerd, geconserveerd en gedigitaliseerd.² Het ging om materiaal dat niet meer in circulatie was. Een belangrijk doel van digitalisering was ook (her-)gebruik mogelijk te maken voor de creatieve industrie, het onderwijs en het grote publiek. Toch was aan het einde van het project slechts 2 procent van het materiaal online toegankelijk (Exel et al. 2016).

Op het eerste gezicht zijn dit twee verschillende voorbeelden, maar ze hebben een belangrijke factor gemeen: het auteursrecht wordt als oorzaak van de problemen aangewezen. Het auteursrecht, waarvan de kernelementen in hun huidige vorm uit de laatste decennia van de 19de eeuw dateren, kraakt en rammelt aan alle kanten. Het voldoet niet meer aan de eisen van de huidige tijd, zeker niet aan die van de digitale omgeving, en vraagt om een grondige herziening. Daar is men het over eens, maar over wat de aanpassingen precies moeten behelzen, lopen de meningen uiteen. Makers en hun vertegenwoordigers eisen meer rechten en strengere handhaving, terwijl cultureel-erfgoedinstellingen juist pleiten voor minder auteursrecht en meer flexibiliteit.

Modernisering van het auteursrecht

Nederlandse beleidsmakers waren gevoelig voor de klachten uit de culturele sector. Zo is in het regeerakkoord van VVD en PvdA te lezen dat het auteursrecht 'zo gemoderniseerd [wordt] dat recht wordt gedaan aan de bescherming van creatieve prestaties zonder dat de gebruiks-

mogelijkheden voor consumenten in het gedrang komen' (Rutte et al. 2012). Zoals verwacht heeft dit nobele streven om iedereen tevreden te houden vier jaar later nog tot geen enkele aanpassing van de auteursrechtelijke regels geleid. Dat komt vooral doordat de ruimte op nationaal niveau zeer beperkt is. De grote lijnen van het Europese auteursrecht worden namelijk in Brussel bepaald.

In Europa wordt een interval van 15 jaar aangehouden voor herzieningen. De laatste herziening dateert uit 2001, nog voor de technologische ontwikkelingen zo'n hoge vlucht namen. Nadat Neelie Kroes, als Europees commissaris verantwoordelijk voor de digitale agenda, er niet in geslaagd was een voorstel voor de modernisering van het auteursrecht op de agenda te krijgen, ging de Europese Commissie onder leiding van president Juncker voortvarend aan de slag. Direct na zijn aantreden in 2014 verklaarde hij de modernisering van het auteursrecht tot een beleidsprioriteit. Een van de centrale doelstellingen van de Digital Single Market-strategie van de EU is 'het aanpassen van de auteursrechtelijke regels aan nieuwe technologieën en om deze helderder en simpeler te maken'.³ De verantwoordelijkheid voor het realiseren hiervan is vervolgens aan de Duitse commissaris Günther Oettinger gedelegeerd. In september 2016 heeft de Europese Commissie haar langverwachte voorstel voor modernisering van het auteursrecht aangeboden.⁴

Een eerste analyse van het voorstel laat zien dat hiermee het auteursrecht niet aan de eisen van de hedendaagse samenleving kan worden aangepast. De plannen van Oettinger zijn er vooral op gericht om bestaande businessmodellen van uitgeverij en andere intermediairs te beschermen in plaats van dat ze de veranderde realiteiten en kansen van de digitale samenleving omarmen.

Halfslachtige oplossingen

De Europese Commissie introduceert een nieuw recht voor uitgeverij van kranten en tijdschriften, boven op het auteursrecht, bedoeld om hun een sterkere onderhandelingspositie te bieden; het moet hen in staat stellen zoekmachines en verzamelsites van nieuws te dwingen om te betalen voor links naar hun nieuwsartikelen. Dergelijke constructies zijn echter eerder in →

Duitsland en Spanje ingevoerd zonder het gewenste resultaat. De inkomenssituatie van persuitgevers, die lijden onder de internet-economie en daarom vaak niet in staat zijn journalisten naar behoren te betalen, is er niet op vooruitgegaan. Het nieuwe recht zal dus niet meer geld in het laatje brengen en daarom evenmin de economische positie van journalisten verbeteren.

Voor de in de inleiding geschetste problemen van makers komt de Commissie met half-slachtige oplossingen. Zo zouden uitvoerende kunstenaars – lees: bands – meer inzicht moeten krijgen in de constructies die ertoe leiden dat er vrijwel niks van de omzet van streamingdiensten bij hen terecht komt. Het probleem is echter niet dat de musici niet weten waarheen hun geld verdwijnt – in de zakken van de platenmaatschappijen – maar dat hun onderhandelingspositie zo zwak is. De meesten zijn al blij als ze aan een opname mogen meewerken. Tegelijkertijd moeten zij hun inkomen veiligstellen tegenover de platenmaatschappij. Zodra ze een te hoge gage vragen, worden ze ingewisseld; als individuele kunstenaars tegenover een commercieel bedrijf hebben zij niet veel in te brengen. Alleen supersterren kunnen dreigen om naar een andere platenmaatschappij over te stappen. Die situatie gaat door een beetje meer transparantie niet veranderen.

Wat betreft de erfgoedinstellingen verzandt het voorstel van de Commissie in een bureaucratisch en ingewikkeld systeem van licenseren van *out of commerce* werken – dat zijn werken die niet meer verkrijgbaar zijn, maar nog wel auteursrechtelijke bescherming genieten – door collectieve beheersorganisaties. Het betreft heel vaak werk, zoals foto's, waarvoor in het verleden

bij de verwerving niets of onvoldoende is geregeld. De regeling die de Commissie voorstelt, zal de situatie verbeteren in sectoren waar een traditie van collectieve rechtenwaarneming bestaat, zoals in de letterensector (LIRA) en fotografie (Pictoright). Dergelijke organisaties worden aanspreekpunt. Zij krijgen de bevoegdheid ook toestemming te verlenen voor het online gebruik van niet bij hen aangesloten makers en de verplichting betreffende makers of hun erfgenamen uit te betalen. Dat voorkomt situaties als die nu spelen waarin fotografen met hun advocaten op (erfgoed)instellingen afstappen om schadevergoeding te eisen voor het online zetten van hun foto's.

In de audiovisuele sector zal de impact van een dergelijke regeling beperkt blijven omdat in deze sector niet collectief wordt onderhandeld. Er is dus geen collectieve beheersorganisatie als Pictoright of LIRA voor filmmakers die het hele pakket van rechten kan aanbieden. Instellingen als het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, EYE Filmmuseum of het Nationaal Archief zijn met de voorgestelde uitbreiding van licentierechten niet geholpen.

Deze pappen-en-nathoudenaanpak is niet geschikt om op de auteursrechtelijke uitdagingen van digitalisering te reageren. Echte modernisering van het auteursrecht, dat recht wil doen aan de belangen van makers, gebruikers en de rest van de samenleving, dient zich op grotere lijnen te richten.

Wat is er nodig?

Belangrijk uitgangspunt bij het ontwikkelen van een visie op het auteursrecht is de constatering dat de lijnen tussen makers en gebruikers steeds meer vervagen en dat toegang tot cultuur en kennis voor het eerst in de geschiedenis geen schaarstevraagstuk meer is. Integendeel, het aloude ideaal van brede toegang tot cultuur en kennis wordt niet zozeer door technologische vraagstukken belemmerd, als wel bevorderd. Welke fundamentele aanpassingen zijn er dan nodig?

Ten eerste wordt het voor een groeiende groep makers steeds lastiger om een redelijke vergoeding te verkrijgen. Als gevolg van de economische crisis en digitalisering zijn de businessmodellen complexer geworden en wordt het uitoefenen van hun rechten lastiger. In veel

De pappen-en-nathouden-aanpak is niet geschikt om op de auteursrechtelijke uitdagingen van digitalisering te reageren

sectoren hebben zij geen onderhandelingspositie om hun belangen ten opzichte van distributeurs en andere intermediairs effectief te vertegenwoordigen. Een oplossing zou het omzetten van individuele verbodsrechten naar collectief gehandhaafde vergoedingsrechten zijn. Dat betekent dat makers in plaats van een recht om te bepalen of hun werken gebruikt mogen worden – door deze online te zetten, bijvoorbeeld – een afdwingbaar recht op een vergoeding voor elk gebruik krijgen.

Ten tweede dienen niet-commerciële activiteiten van individuele eindgebruikers buiten de scope van het auteursrecht te blijven. Het auteursrecht is te complex om van individuele burgers te verwachten de auteursrechtelijke implicaties van hun alledaagse activiteiten te begrijpen. Er moeten duidelijke uitzonderingen komen die het delen van foto's, *mashups*, *memes* en remixes via online platforms toestaan. Hetzelfde geldt voor het gebruik van fragmenten van beschermde werken in eigen creaties zoals video's. Het moet helder zijn dat het gebruik van beschermd werk als onderdeel van artistieke expressie niet automatisch tot auteursrecht-inbreuk leidt, terwijl het zonder toestemming verspreiden van beschermde werken dat wel doet.

Er blijven grensgevallen waarin een kunstenaar gebruikmaakt van of voortbordurt op het werk van een ander, en er iets aan toevoegt. Waar begint en eindigt dan artistieke inspiratie? Geen enkel rechtssysteem is fijnmazig genoeg om een oplossing te bieden die in alle gevallen bevredigend is.

Ten derde dient het probleem van toegang tot historisch materiaal opgelost te worden. Veel archiefmateriaal kan niet online toegankelijk gemaakt worden omdat het voor erfgoedinstellingen niet mogelijk of te duur is toestemming hiervoor te krijgen. Werken worden door rechthebbenden vaak niet meer actief beheerd (ze zijn *out of commerce*) terwijl ze een grote culturele of historische waarde kunnen hebben. Nu is er de onwenselijke situatie waarin toegang tot ons collectief geheugen wordt belemmerd louter omdat het auteursrecht geen rekening houdt met de mogelijkheid van online toegankelijk maken.

Ten slotte moet het auteursrecht flexibeler worden. Het Europese systeem met zijn starre

en geformaliseerde uitzonderingen is onvoldoende toegerust om flexibel op kansen en uitdagingen van een snel veranderende samenleving te reageren, en de voorstellen van de Europese Commissie veranderen hier weinig aan. In vergelijking met landen als de Verenigde Staten, die via het *fair use*-principe flexibel op nieuwe uitdagingen en mogelijkheden kunnen reageren, dreigt Europa steeds verder achterop te raken. Zo digitaliseren veel Amerikaanse universiteitsbibliotheken hun bestanden met een beroep op dit principe dat zegt dat je auteursrechtelijk beschermde werken mag gebruiken zonder toestemming, zolang het *fair* is, bijvoorbeeld geen schade toebrengt. Google Books digitaliseert zelfs boeken die recentelijk zijn verschenen. In Europa gaat het bedrijf niet verder dan het einde van de 19de eeuw om geen processen aan zijn broek te krijgen. In Europa is het recht veel strikter en mag een bibliotheek wel een kopie maken, maar niet online zetten. Een gevolg hiervan is dat Amerikaanse internetbedrijven, zoals Google, steeds dominant worden. Hiermee zijn op lange termijn noch de Europese makers en eindgebruikers, noch de rest van de samenleving gediend. ●

Literatuur

- Exel, T. van (et al.) (2014) *Beelden van het verleden: 7 jaar beelden voor de toekomst*. (S.l.): Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid (etc.). (beeldenvoortekomst.nl/publicatie/BVDT_eindpublicatie_web.pdf)
- Friedlander, J.P. (2016) *News and notes on 2016 mid-year RIAA music shipment and revenue statistics*. (S.l.): Recording Industry Association of America. (www.riaa.com/wp-content/uploads/2016/09/RIAA_Midyear_2016Final.pdf)
- Rutte, M. en D. Samsom (2012) *Bruggen slaan: regeerakkoord VVD – PvdA*. (S.l.: s.n.). (www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/10/29/regeerakkoord)

Noten

- 1 Zie: www.fair-internet.eu
- 2 Auteur was als auteursrechtdeskundige nauw bij het project Beelden voor de Toekomst betrokken; Kennisland was de vierde partner van het consortium.
- 3 ec.europa.eu/priorities/digital-single-market_en
- 4 europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3010_en.htm